

DK - DIALOG

Slouží pro provozní účely Demokratického klubu. Určeno jeho členům.
Adresa: Demokratický klub, pošt. příhrádka 663, 111 21 Praha 1

K otázce referenda

Problematizování referenda v demokratické společnosti se může na první pohled jevit jako zavádějící: je-li demokracie ve svém pojmovém významu vládou lidu, potom mu sotva lze odpirat projev vůle v tak závažné otázce, jakou je např. rozdělení státu. Přesto však otázka účelnosti referenda ani v těchto zdánlivě transparentních situacích zdaleka není jednoduchá; odpovídá to ostatně faktu, že sama otázka demokracie je úkolem, jenž nebude patrně nikdy vyřešen, či jinak vyjádřeno, demokracie je cílem, jehož nebude nikdy dosaženo. Tento závěr by však neměl nutně vzbuzovat infaustní pocity: právě na cestě k tomuto cíli člověk poznává, co je a co vlastně chce, a je schopen ji vyplňovat smysluplným a dramatickým děním.

Problém účelnosti referenda jako jednoho z prostředků přímé demokracie jistě nelze odbyť poznámkou, že na řešení státoprávních otázek jsou zde experti. Politické elity se totiž kvalifikují k této sociální roli jen vzhledem ke kvalitě jejich sociálního výkonu, a v něm je zahrnuto právě i zohlednění nezastupitelné role oné sociální skupiny, kterou někteří rádi nazývají "zbytkem občanstva" či "manipulovatelnými masami". Proces pervertování role elit začíná tedy v okamžiku, kdy redukují rozsah svého sociálního záběru a místo toho, aby se obracely na celou společnost, aby podnětností způsobů svého myšlení a jednání vtahovaly do sociální polemiky všechny sociální skupiny, uchylují se k esotericky míněnému monologu. Náznaky takového monologu elit, jenž ostatně ani v západních demokraciích nebývá ničím neobvyklým, bylo možno zaznamenat i v našem politickém dění po listopadu 1989: zatímco z podvědomí širokých vrstev, naplňovaného po léta resentimentem, stále zřetelněji vystupovala na povrch potřeba vypořádání se s nedávnou minulostí, stejně jako potřeba etablování transparentních cílů a jevů, ubíraly se naše hlavní politické proudy zcela opačnou cestou, na níž protiřečily nejen jedny druhým, ale často i samy sobě. Tato vágnost postupů se dominantně projevila i při státoprávních jednáních, při nichž obě jednající strany se dovolávaly v podstatě stejných cílů, hodnot a idejí, avšak chápaly přítom pod nimi nebo jim podsouvaly zcela kontrétní obsahy. Na tomto stavu se podíleli a byli za něj odpovědní čeští i slovenští

reprezentanti; postup české strany zdá se však být sotva omluvitelný v období, kdy jejím protihráčem byly slovenské demokratické síly, časově odkazující vlastní finální záměry teprve na celoevropskou integraci. S tímto postojem slovenské reprezentace bylo možno projevit souhlas, či také nesouhlas, a podle toho měl být určen směr a způsob dalších jednání; na místo toho však byla zvolena cesta zcela neplodných jednání o kompetencích, ponechávající nevyřešenu základní otázku federace.

Výsledky červnových voleb přivedly naši společnost - vzhledem ke zcela odlišným cílům a záměrům vítězných politických stran v českých zemích a na Slovensku - do patové situace. Navzdory pragmatickému přístupu současné české reprezentace i její snaze zprůhlednit základní, zejména ekonomické, podmínky dalšího vývoje přetrvává v naší společnosti jakýsi stav "zmatení" hodnot, spojený s častou změnou hodnotových postojů četných politických aktérů, o jejichž předchůdcích již Thukydides kdysi poznamenal, že "obvyklý význam, který slova měla ve vztahu k činnostem, měnili, jak se jim to hodilo". Zatímco demokracie sleduje zabezpečit tvorbu hodnot co nejširší sociální bázi a současně i co nejširší okruh účastníků, a učinit tak jejich obsah transparentním, usilují mnohé naše současné politické proudy nahradit tyto hodnoty jejich "podvodnými obrazy", za jejichž demagogicky působivou clonou je skryt zcela kontrétní tvar. V těchto podmínkách pak snadno dochází ke ztrátě právního a mravního vědomí lidí, stejně jako ke ztrátě jejich sociální orientace a k rezignaci na vlastní hodnotový úsudek. Masy zbavované tohoto vědomí a úsudku jsou při tom všem voláním po referendu stavěny před striktní alternativu jednorázového aktu buď - nebo, ačkoli tento akt má z nich učinit pouhý nástroj nakonec jen imperativně podmíněné volby. V současné společenské situaci jsou tak masy odkazovány do pozice pouhého objektu, ačkoli všechn dějinný a sociální vývoj závisí právě na tom, aby v jeho klíčových situacích byly schopny plnit svou funkci i jako subjekty sociálního dění verifikující správnost elitami raženého směru sociálního pohybu. Jinak vyjádřeno, jako jeden z institutů přímé demokracie předpokládá referendum nezbytnou sociální bázi, projevy alespoň "záblesků" sociální reflexe mas a jejich spontaneity. Není-li tomu tak a narůstá-li dokonce i na Slovensku vlna jakési únavy a apatie, nebylo by referendum ničím jiným, než nástrojem posílení jen zastíraných mocenských prerogativ. Vyjádřeno sociologicky a politologicky, při disfunkčním strukturálním stavu elity - masy a při absenci transparentního hodnotového řádu stejně jako spontaneity mas lze referenda destruktivně zneužít právě proti etablujícímu se demokratickému systému, narušit jeho funkce a v ovzduší permanentních krizí tak otevřít dokořán dveře "pánu" přicházejícímu obnovit "klid a pořádek".

Vladimír Čermák

Referendum ano, či ne

Stanovisko Demokratického klubu z 25. června 1992 (Dk-Dialog 6/92) jasně hovoří o nenahraditelnosti referenda při řešení státoprávních otázek Československa - uváděné důvody ve prospěch referenda jsou jednoznačné a lze je těžko odmítnout. Stále se však objevují názory - které ovšem existovaly již dříve mezi některými významnými politiky i mezi ostatními občany - že referendum je zbytečné, protože nic nevyřeší, resp. že je dokonce nebezpečné, neboť může vyvolávat různé emoce. Především se uvádí, že když se občané vysloví pro rozdělení CSFR, bude to pouze potvrzení výsledku současného jednání vítězných stran. Jestliže se naopak vysloví proti rozdělení státu, bude pokračovat neudržitelný stav nefunkční federace. Tyto důvody proti referendu jsou jen zdánlivě nesporné a v žádném případě nevyvrací výše zmíněné stanovisko Demokratického klubu. Není tak důležité, že pro referendum se vyslovují některé strany, které ve volbách neuspěly; může to být součást jejich taktiky, ale zůstává faktem, že shodné stanovisko zastávaly již před volbami.

Odpovědnost za rozdělení státu nelze sejmout z jeho občanů, ač to možná řadu z nich nezajímá a někteří by si to třeba i přáli. Tvzení, že o tomto rozdělení rozhodly volby, je nesprávné. Občané se ve volbách rozhodovali pro jednotlivé strany podle převážně jiných důvodů, než bylo státoprávní uspořádání. Navíc v programech některých stran nebyly tyto otázky přesně a jednoznačně vyjádřeny. Bylo by proto politicky poctivé, aby vítězné strany přesvědčily své voliče o navrhovaném řešení a doporučily jeho schválení v referendu.

Obavy z možné destabilizace a chaosu při event. zachování federace se neúměrně zveličují. Naopak se ne vždy doceňují veškeré ztráty, které event. rozdělení vyvolá. Jestliže by se občané v referendu vyjádřili pro zachování federace, což je stále méně pravděpodobné, došlo by na nutnost kompromisu. V demokracii nejde nic lehce a přímočará řešení jsou pro ni atypická. Nezbytnost kompromisů je však nutná i tam, kde je zdánlivě vše jasné a kompromis by si vyžádal ekonomické ztráty; není možný v jediném případě - kdyby se jednalo o samotnou existenci demokracie.

Je pravdou, že existence společného státu nemůže být primárním cílem demokraticky smýšlejícího občana. Takovým cílem může být pouze zachování demokratických principů ve společnosti a důsledná ekonomická transformace, která by měla definitivně odstranit neefektivní protekcionářský systém státní ekonomiky. Nelze však také zapomínat, že demokraté se musí snažit o udržení demokratických principů nejen ve vlastní zemi, ale i o jejich udržení a posílení kdekoliv na světě.

Zdeněk Pavlík

I n f o r m a c e

Připomínáme čtenářům Dk - Dialogu jeho dřívější čísla (č. 3/1991 a č. 4/1992), v nichž jsme upozornili na relaci Demokracie v teorii a praxi, pravidelně vysílanou rozhlasovou stanicí Svobodná Evropa. Podali jsme též přehled vybraných přednášek z tohoto cyklu, jež má Dk k dispozici a jež může jednotlivě (pod č. 1 - 16) svým členům zapůjčit.

Uvádíme nyní další část přehledu:

Zdeněk Suda	Demokracie a válka (17)
Zdeněk Suda	Úloha soudů v demokracii - americký příklad (18)
Zdeněk Suda	Význam dobrovolných organizací a hnutí v demokracii (19)
Jaroslav Krejčí	K národnostní problematice (20)
Zdeněk Suda	K Pittsburské dohodě (21)
Zdeněk Suda	Vliv vnitrostátních etnických skupin na demokratický proces (22 - 23)
Zdeněk Suda	Demokracie v posttotalitních zemích a příprava vedoucích pracovníků v hlavních odvětvích veřejného života (24)
Josef Novák	Vztah mezi demokracií a vzdělaností (25)
Zdeněk Suda	Svoboda v systému hodnot a v demokratickém procesu (26)
Zdeněk Suda	Význam rovnosti v demokratickém procesu (27 - 28)
Jaroslav Kapr	K problému česko-slovenskému (29 - 30)

Sý